

**Devleti ve Hukuksal Kurumları Anlayabilmek İçin “Polis” Kavramını
Yeniden Düşünmek:
Neocleous’un “Polis Erkinin Eleştirel Teorisi”**

D. Çiğdem Sever*

*“Hepinizin bildiği gibi, güvenlik, ölümlülerin
baş düşmanıdır.”*

*W. Shakespeare, Macbeth,
(Perde 3, Sahne 5)*

GİRİŞ

Devletin otorite yapısının insanların gündelik yaşamlarını nasıl etkilediği anlaşılmasızın devletin inşa sürecinin ve toplumla kurduğu ilişkinin anlaşılması da mümkün değildir.¹ Bu nedenle devletin meşru şiddet kullanma tekeli aracılığıyla toplumsal hayatı düzenlemesini, yani polis erkini anlamak devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiyi anlayabilmek bakımından önem taşır.

Mark Neocleous’un eleştirel bir devlet teorisi kurma hedefinin bir parçası olan *Toplumsal Düzenin İnşası (Polis Erkinin Eleştirel Teorisi)* başlıklı eseri de bu çabanın bir parçasıdır. Eserde Neocleous, polis kavramının tarihsel sürecini gözden geçirmiş ve Hegel, Marx, Smith ve Foucault’nun görüşlerinden yola çıkarak, Marksist devlet kuramına yönelen iki karşı görüşü ele almıştır. Bunlardan ilki, devletten sivil topluma doğru odak değişimi, ikincisi ise Foucault’nun çalışmalarından esinlenen bu tür ikilikleri reddetmek gerektiği yönündeki görüştür.

Mark Neocleous’un bu çalışmasının ilk amacı, bir süredir durgunluğa uğrayan polis çalışmalarını yeniden canlandırarak zaptetmeye yarayan geniş kurumlar dizgesini ortaya koymaktır. Çalışmanın en önemli tezi, devletin sivil toplumu, zaptetme² aracılığıyla şekillendirdiği ve düzenlediğidir. Neocleous, bu çalışmada diğer Marksist devlet kuramlarında olduğu gibi polis kurumunun özel mülkiyeti korumak, işçi sınıfını ezme gibi baskıcı işlevlerini vurgulamaktan öte zaptetmenin sadece işçi sınıfını baskı altında tutmada ve düzeni yeniden üretmede değil, düzenin inşasında oynadığı merkezi rolü ele almaya çalışmıştır.

Polis Erkinin Doğru Anlamak Ve Yorumlamak

Devletin sivil toplumu zaptetmek aracılığıyla şekillendirdiği ve düzenlediği bir erk olarak polisin tarihi, aslında şiddet kullanma tekeline sahip devletin de tarihiyle paralellik gösterir. Bu bakımdan Neocleous Marksist anlamda, polisin burjuva toplumunun en önemli kavramlarından biri olduğunu ve burjuva toplumunda erkin uygulanışını daha iyi anlamak için eleştirel toplum teorisinin kullanılması gerektiğini iddia etmektedir.³

Neocleous’a göre, “Devlet sivil toplum ikiliğinin modern görünümünde idari mekanizmalar hayati öneme sahiptir. Devlet, sadece sivil toplum içerisinde uygulanacak hukuk kuralları koymak değil, aynı zamanda bu kuralları uygulamak ve toplumu yönetmek zorundadır... Bu bakımdan polis, güç kullanmadan daha etkin olan mülkiyeti koruma işleviyle sivil toplumun en temel siyasi önkoşullarından biridir”.⁴ Bu önemine rağmen polis

---

* Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim görevlisi

¹ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis** (Osmanlı’dan Cumhuriyete Toplumsal Denetimin Diyalektiği), İletişim Yayınları, Ankara, 2004, s. 19.

² Orijinal metinde kullanılan to police fiili Türkçeye zaptetmek olarak çevrilmiştir.

³ Mark Neocleous, **Toplumsal Düzenin İnşası (Polis Erkinin Eleştirel Teorisi)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006, s. xiv.

⁴ Mark Neocleous, **Administering Civil Society**, s. 6.

erkinin kuramsal incelemesi yeterince yapılmamış görünmektedir. Örneğin Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'nde yer alan korporasyon kavramı ayrıntılı olarak incelenmişse de "polis" kavramına gerekli önem verilmemiştir. Bununla birlikte kamu görevlisi kavramını ele alan Hegel'in siyaset felsefesinde önemli bir dönüşüme yol açmasının nedenlerinden biri, bireyden başlayıp oradan da özel mülkiyetin meşrulaştırılması süreci olarak devlete varmaktan öte, piyasayı da içeren sivil toplumu aile ve devletin arasına koymasındadır.⁵ Bu şekilde etik hayatın aile, sivil toplum ve devlet olarak sayılan üç momenti içinde Hegel, polisi sivil toplumun bütünleştirici mekanizması olarak sunar. Hegel, kuramında sermaye birikim sürecindeki eşitsizliklerin doğurduğu ve zenginlerle yoksullar arasında baş gösteren sınıfsal karşıtlıkların çözümünü devletin toplumsal alanda daha fazla rol üstlenmesinde buluyordu.⁶

Neocleous'un devlet teorisi, sivil toplum - devlet ayrımını sivil toplum kavramını fetişleştirmeksizin kullanmaya ve bu ayrımın geliştirilmesine dayanır. Teorisinde devlet, ekonomik temelli değil, sivil toplum üzerinde esaslı yetkiler kullanan ve aynı zamanda sivil toplum içindeki çatışmalar aracılığıyla kurulan bir birim olarak ele alınır. Bu doğrultuda sınıf çatışmasının ürünü ve aynı zamanda yöneteni olarak "siyasal idare", sivil toplum ile devlet arasındaki aracı olarak ele alınır.⁷

Silver'in belirttiği gibi "Polis gücü, devletin aktarıcı kuşağıdır. Merkezin değerlerini yurttaşların gündelik yaşamlarında anlaşılır ve uygulanır kılar." ⁸ Polisi sadece kurumsal bir incelemeye tabi tutmayı onun özellikle sınıf egemenliği bakımından tahlilini de yapan Neocleous, polisin işlevlerine odaklanır. Modern devletin gözetleme/denetleme araçları ve özellikle polis, sınıf egemenliğinin basit birer araçları olmaktan çok çift yönlü özelliğe sahiptir. Bir yandan devletin gözetleme/denetleme araçları dolayısıyla insanlar devletin yürüncesine bir defa girdikten sonra o insanların düşünceleri ve eylemlilikleri, devlet açısından o ana kadar sahip olmadıkları kadar özel bir önem kazanırlar. Diğer yandan da polis, yurttaşlık haklarının ortaya çıkışı ile yakından bağlantılıdır.⁹

Polis Kavramının Kökeni ve Tarihi

Polis kavramının kökenine bakıldığında, sözcüğün tarihsel süreç içerisinde anlam daralmasına uğradığı ve kökünden üretilen başka sözcüklerle arasındaki bağın yok olmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Bu bakımdan 1700'lü yıllarda özellikle Almanya'da polis bilimleri (*Polizeiwissenschaft*) adı altında açılan üniversite kürsülerinin¹⁰ ya da hukuk devletinin zıttı olarak kullanılan polis devleti terimlerine bugünkü anlam kapsamında bakıldığında bu kavramları anlamak mümkün olmamaktadır.

Latince kökenli olan ve etimolojik olarak "kent'in idaresi ve siyasi yönetimi" anlamına gelen bu sözcük (*politia*) ortaçağdan sonra anlam değişimine uğrayarak "iç ve dış tehlikelere karşı tebayı himaye etmeye, onun mutluluk ve refahını sağlamaya yarayan araçların feodal efendi tarafından sağlanması" olarak anlaşılmıştır.¹¹

Geç 15. yüzyıldan itibaren polis kavramı politik söylem içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemden itibaren kavram, genel olarak refahın ve iyi düzenin koşullarının sağlanmasına yönelik olarak bir topluluğun içsel hayatının yasal ve idari olarak düzenlenmesine ve toplumsal hayatın kontrolüne işaret eder biçimde kullanılmıştır. Neocleous'a göre sözcüğün bu dönemde ortaya çıkışı ve önem kazanması bir rastlantı

⁵ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 83.

⁶ Mehmet Yetiş, "Marx ve Sivil Toplum", *Praksis*, S. 10, s. 39.

⁷ Neocleous, *Administering Civil Society*, s. viii-ix.

⁸ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s. 11.

⁹ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s. 12-24.

¹⁰ Örneğin 1727'de Dithmar tarafından "Ekonomi, polis ve kameral bilimlere giriş" isimli eser kaleme alınmış ve aynı tarihte Prusya'da kameral ekonomi ve polis bilimleri isimli üniversite kürsüleri kurulmuştur. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s.21-23.

¹¹ Zeki Hafızogulları, "İnsan Hakları, Polis Görevi ve Yetkisi", *AÜHF*, s. 566.

değildir. Feodal dönemin sonlarında ekonomik ve politik egemenliğin birlikteliği zayıflamış, politik/hukuki zor kullanma araçları merkezileşmiş ve militerleşmiş bir yapıya dönüşmeye başlamıştı. 1550'lerin ortasında meydana gelen çeşitli ayaklanmalar da zor kullanma araçlarının merkezileşmesi ve daha önce kilisenin yetki alanına giren pek çok konunun kent otoritelerinin yetkisi altına girmeye başlamasına neden olmuştu.¹² Yeni araçlara ve uygulamalara ihtiyaç duyulan bu dönemde güvenliği ve toplumsal düzeni gerçekleştirebilmek için mutlakiyetçi devlet devreye girdi ve böyle bir ortamda *polis*, pek çok konuyu gözetimi altına alarak geniş bir alanı kapsayan bir sözcük halini aldı. Bu anlamda polis, topluluk içindeki düzeni sağlayacak her şeyle ilgilenmesi beklenen bir kurum¹³ olarak kanunun tatbik edilmesinden öte, yönetmenin bir formu, *insan yönetme bilimi* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Neocleous, bu anlamıyla polisi geçirdiği dönüşüm doğrultusunda üç evrede incelemiştir: 1618-48 savaşları¹⁴ öncesi, bu tarihten 18. yüzyılın ikinci yarısına kadarki evre ve 18. yüzyılın ikinci yarısından sonraki evre.

İlk evrede güvenlik meselesi bir tepkisellik olarak karşımıza çıkar. Bu evrede polisin amacı mevcut zümre sisteminin çöküşü ve reform hareketiyle doğan krizler karşısında mevcut gelenekleri korumaya yönelmişti ve bu nedenle daha çok acil durumlarda kullanılacak bir erk işlevi görüyordu. 18. yüzyılın ikinci yarısına kadarki ikinci evrede ise burjuvazinin yükselmesi ile birlikte polis erki de bundan daha farklı bir işlev edinmeye başladı. Bu aşamada polis, iyi düzenin oluşturulması için toplumsal düzenlemeler ve ortak iyiliğe yönelik aktif ve bilinçli müdahaleleri de ifade etmeye başlamıştır. Bu bakımdan bu dönemin düzenlemelerine bakıldığında polisin artık acil durumlara müdahale etmekten öte engelleyici/önleyici nitelikte olduğu görülür.¹⁵ 17. yüzyıl boyunca yapılan düzenlemeler pozitif bir içerik kazanmıştır. Bu dönemde polis, düzensizliği, şiddeti ve suçu önlemeye yönelik olmakla birlikte birincil işlevi hukuki yollarla, otorite ilişkilerini ve daha önce serfi toprağa, emekçiyi ustasına bağlayan geleneksel bağların sağladığı hizmeti yeniden şekillendirmek olarak belirlemiştir.¹⁶ Bu bakımdan bu evrede polis ekonomik alanı da içeren toplumsal ilişkileri düzenleyen, hizmet ve itaat ilişkilerinin temel kodlarını şekillendirmeye yönelik muhafazakâr bir görünüm sergilemeye başlar. Polis, bir yandan da devletin amaçları ve zenginliğin üretilmesi gibi belirli hedefler için aktif olarak hareket eder. Bunun bir nedeni de 17. yüzyıla geçişte toplumsal düzenin ilahi olduğu fikrinin ortadan kalkması ve devletin insan yapımı, yani politik bir inşa olduğunun anlaşılmasıdır.¹⁷ Bu bakımdan birinci evrede polis, zümre temelli ve teolojik olarak da tasdik edilen düzenin geleneksel bir parçası iken ikinci evrede 1648 Westfalya barışı sonrasında mutlakiyetçiliğin gelişimi ve erken dönem kapitalist ekonomik ilişkilerin geleneksel otoritelerinin zayıflamasının sonucunda egemen yapının iktidarını da içermeye başlamıştır.¹⁸ Bu dönemde polis üzerine yazılanlar sadece kurumsal olarak polisi değil, aynı zamanda devlet erkinin doğasını da ele

¹² Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 1-3.

¹³ 1600'lerde çıkarılan yasalarda da bunun izlerini görmek mümkündür. Örneğin 1628 Strasburg Polis Yönetmeliğinde amaç, her türlü yanlış davranışın, günahın ve kötü alışkanlığın üstesinden gelmek olarak belirtilmiş ve düğün törenlerinde yapılacak harcamalardan düzgün ticaretin koşulları, yiyeceklerin hazırlanması gibi bugün "idare" olarak karşımıza çıkan her tür faaliyet alanını kapsamaktaydı. Benzer şekilde Prusya'da sansür ve yasak mekanizmalarının yanısıra oburluk dahi polis gözetimi altında idi. 1700'lü yıllara gelindiğinde hane içi ilişkilerin dahi polisin görev alanı içinde olduğu görülmektedir. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 4-6.

¹⁴ Otuz Yıl Savaşları, bugünkü Avrupa'nın kurulmasında çok önemli olan ve hem devletlerin örgütlenme biçimini hem de uluslararası arenada devletin konumlanması, yani modern devletin kuruluş koşullarının oluşması bakımından çok önemli olan 1648 Westfalya Barışı ile sonuçlanmıştır.

¹⁵ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 9-10.

¹⁶ Mitchell Dean, *The Constitution of Poverty*, s. 58-60'dan aktaran Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 10.

¹⁷ Stephen Collins'ten aktaran: Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s.11-13.

¹⁸ İkinci evre boyunca Avrupa'da polis teşkilatlarının kurulması da bunun işaretidir. 1600'lerin sonunda Fransa'da, 1718'de Petersburg'da, sonrasında 1733'de Rusya'da tüm ülke bazında, 1714'de İskoçya'da, vs...

almaktaydı. Örneğin “devlet aklı” terimi Almanca’da ilk defa polis üzerine yapılan Botero’nun bir eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan aslında bu dönem polisinin söylem olarak bir devletçiliği de içerdiği ve polis devletini de ima ettiği söylenebilir. 16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde *polis* terimini kullanan yazarların kastettiği “devlet bünyesi içinde işleyen bir kurum veya mekanizma değil, devlete özgü olan bir yönetim tekniği, yani devletin müdahale ettiği alanlar, teknikler ve hedeflerdir”.¹⁹ Bu bakımdan 1611 yılında Turquet de Mayerne’nin *Aristo-demokratik Monarşi* başlıklı çalışmasındaki şu cümleler dikkat çekicidir: “Polisin kolları insanların bütün durumlarına, yaptıkları ya da grıştikleri her şeye uzanır. Polisin alanı adaleti, maliyeyi ve orduyu da kapsar... Polisin gerçek nesnesi insandır.”²⁰ Yine bu dönemde yazılan Von Justi’nin *Polisin Genel Öğeleri* başlıklı çalışmasında da önemli bir ayırım yapılmıştır. Ona göre *die Politik* ile *die Polizei* arasında önemli bir fark vardır: Politika esasen negatif bir görevken, polis pozitif bir görevi yerine getirir; bir yandan vatandaşların yaşamlarını iyileştirmek, bir yandan da devletin gücünü arttırmak işlevini görmektedir. Bu bakımdan da polis yasayla değil, bireylerin davranışlarına özel, sürekli ve pozitif olarak müdahale ederek yönetir. ²¹ Bu doğrultuda aynı zamanda bu yüzyıllarda polis ile siyasanın (*policy*) aynı anlamda kullanılabilirdiği ve refah devleti söylemine yakın olduğu da söylenebilir. ²²

Polisin ilk iki evresi boyunca, devlet ve sivil toplum birbirinin yerine kullanılabilir, hatta özdeş kabul edilebilen kavramlardı. ²³ Bu iki evrede devlet ile sivil toplumun, polis ile politik iktisadın çalışma alanlarının özdeş kabul edilmesi, *devlet* ile *genel refahın* birbirinin yerine kullanılabilir kavramlar olmasına yol açmış ve devletin zenginliğine ilişkin olduğu için polisin temel ilgisi ticaretin geliştirilmesi ve zenginliğin artırılması olmuştur.²⁴ Bu bakımdan özellikle ikinci dönemden itibaren polisin zenginliğin artırılması bağlamında ekonomik yönelimli olduğu ve kameralizmin²⁵ de etkisiyle sivil toplumun diğer yönlerinin gözardı edilmesine yol açtığı da dikkat çekmektedir. ²⁶ Bu ekonomik kaygılardan hareket edilmesi ve işgücü ile yoksullukla kurduğu ilişki dikkate alındığında polis bilimlerinin kökenini proletaryanın öncüllerinin mülkiyete saldırılarına ilişkin korkuda aramak mümkündür. Neocleous’un çalışması kısmen de bu temel üzerine kurulmuştur: Marx’ın ücretli emeği yaratan “kanlı yasama” ve “kanlı disiplinin”, “emeğin sömürülme derecesini artırarak sermaye birikimini hızlandırmaya yönelik polis metotlarının” bir ürünü olduğu yolundaki yorumunu geliştirmek.²⁷ Bu yorumun göstergelerini çeşitli dönemlerde çıkarılmış yasa ve düzenlemelerde de görmek mümkündür.²⁸ İlk iki evrede de kendisini gösteren bu amaç, birinci evrede (doğrudan kırbaçlama, şehrin dışına atma gibi) doğrudan cezalandırıcı nitelik taşıırken, ikinci evrede aktif/müdahaleci hale gelmiş ve işsizleri harekete geçirmeye de yönelmiştir.²⁹ Bu yönelim işçi sınıfının oluşumuna yönelik süreci başlatmış ve kapitalizmin mutlakiyetçi yönetimden beslenmesini sağlamıştır.

---

¹⁹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar* (Seçme Yazılar 2), Ayrıntı Yayınları, Ankara, 2005, s. 48.

²⁰ Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 49.

²¹ Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 54-55; 120.

²² Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 19.

²³ John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet (Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar)*, Yedikita Yayınları, Ankara, 2004, s. 47-48.

²⁴ Bu algının gelişmesindeki bir etken de Westfalya barışından sonra düzenli orduların oluşturulması ve bunların finanse edilebilmesi için düzenli gelirin öneminin artması olmuştur. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 23-24.

²⁵ “Feodal beyin hazine odası” anlamına gelen “kammer” sözcüğünden türetilen kameralizm her şeyden önce devletin mali refahına yönelik bir akımdı.

²⁶ Bu dönemde ekme fiyatlarının düzenlenmesinden tahıl ticareti yapma izni alınması gibi faaliyet alanlarının yanı sıra işgücünün şekillenmesi de polisin kapsamındaydı. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s.28 vd.

²⁷ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s.30.

²⁸ Örneğin 1686 tarihli Fransız kraliyet deklarasyonuna göre yoksullar çalışmak yerine önce dilencilik başvuruyorlar, daha sonra da hırsızlık ve başka suçlara yöneliyorlardı, bu nedenle tedbirler alınması gerekliydi. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 31.

²⁹ 1700lerin başında tüm Avrupa’da açılmaya başlanan çalışma evleri, yoksulluk yasalarındaki önlemler bunlara örnek olarak gösterilebilir. Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 34-35.

Üçüncü evre ise farklı özelliklere sahiptir. Bu evrede özellikle polis devletinin karşıtı olarak ortaya koyulan hukuk devletinin ortaya çıkışı ile birlikte, polis kavramı politik iktisada, polis düzeni ise hukuk devletine dönüşmüştür. Bir yandan da sivil toplumun devletle özdeşliğini savunan polis paradigması yerini [bireysel] haklar ve sınırlı devlet söylemine tutunan ve politik iktisadın doğal haklar öğretisi uyarınca kavranan bağımsız sivil topluma bırakmıştır.³⁰ Bunların yanısıra liberalizmin ortaya çıkışı polis bilimlerinin yöneldiği hedeflerin tam tersine yönelmeyi gerektirmiş ve önemli değişimlere neden olmuştur.

Liberalizm ve Mülkiyetin Korunması Sorunu

Liberalizm için önemli bir dönem olan 1700'lerin sonunda liberal düşüncenin önemli isimlerinden Smith, Ferguson, Paine, Priestly, Humboldt ve Calquhoun gibi kuramcılar güvenlik sorunu, suç ve polis üzerinde durmuş; bir yandan da hukuk devleti söylemi ile birlikte polis kavramı da dönüşüme uğramaya başlamıştır.

Smith'in polisi ele alışı *Hukuk Üzerine Dersler* ve *Ulusların Zenginliği* isimli eserlerinde farklıdır. *Hukuk Üzerine Dersler*'de (1762-64) polisi alışıldık anlamıyla kullanıldığı ve polisin hijyen, yangın gibi kazalara karşı güvenlik, genel güvenliğin sağlanması ve -en önemli işlev olan- piyasanın iyi işlemesi ve devamının sağlanması işlevlerinden bahsettiği görülür. Bunun dışında suçu sosyo-ekonomik koşullara bağlayan Smith'e göre suçu önleyecek en iyi polis de ticaretin ve sanayinin oluşması olacaktır.³¹ Fakat Smith'in görüşleri 1776 yılında yayınlanan *Ulusların Zenginliği* eserinde değişmiştir: Bu eserde polisten fazla bahsetmeyen yazar polisi olumsuz bir değer atfederek kullanmış; polis kavramı da emeğin serbest dolaşımının önünde bir engel ve karşı çıkılan her türlü devlet düzenlemesi olarak sunulmuş ve liberal kuramcılar bakımından genellikle bu anlamda kullanılmıştır.³² Bu aşamadan sonra 1800'lerin ikinci yarısında yazılan eserlere bakıldığında, Almanya merkezli hukuk devleti söyleminin yaygınlaşmasıyla beraber liberal yazarların yasamayı ve yargıyı, suça mani olmanın ve iç güvenliği korumanın dar sınırlarından ayırt ederek hukuk devletini³³ polis hakimiyetinin karşısına koymaya ve polis devletine sivil toplum adına karşı koymaya başladıkları görülür. Bu bakış açısı aslında tam da liberallerin "herkesin kendi mutluluğunu en iyi olduğunu düşündüğü yoldan aramakta özgür kalması" şeklinde ifade edilen hedefin gelişmesi ve refah devletinin yaşadığı krizle ilişkili bir durumdur. Özellikle bu dönemden itibaren liberal bakış açısında hukuk, politika karşısında imtiyazlı kılınmaya çalışılmış ve hukuk kuramları da bu görüş çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda polis kavramı da değişime uğramış ve daha sınırlı bir görev olan suçun önlenmesi ve ortaya çıktığında zaptedilmesi aracılığıyla düzenin güvenlik anlamında korunmasına indirgenmiştir.

Bu anlayış çerçevesinde 1795'te Prusya'da, 1782'de Avusturya'da çeşitli polis reformları yapılarak hukuk devletine geçiş aşamaları başlamıştı. Tüm bu değişimler aslında çifte bir kavramsal dönüşümü işaret ediyordu: "Bir tarafta haklar ve sınırlı hükümet söylemine tutunmuş ve politik iktisadın doğal haklarına göre anlaşılan bağımsız bir sivil toplumu merkezine alan politik ekonomi ve hukuk devleti, diğer tarafta sivil toplumun,

³⁰ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 50 vd.

³¹ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 37-41.

³² Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 42-47. Neocleous eserinde bu değişimin nedeninin iki eser arasındaki dönemde kaleme alınan eserlerin ve özellikle tahıl ticaretinde yaşanan krizler nedeniyle yapılan devlet müdahalelerinin görülen bazı olumsuz sonuçları olduğunu belirtmektedir.

³³ Kitabın Türkçe çevirisinde "kanun hakimiyeti" terimi kullanılmışsa da orijinal metinde *Rule of law* ve *Rechtsstaat* olarak kullanılan kelimeler İngilizce ve Almancada içerikleri hukuk sistemlerindeki farklılık nedeniyle başkadır, ancak bu kelimelerin Türkçedeki karşılığını *hukuk devleti* olarak kullanmak gerekir. Kanun hakimiyeti, daha çok iradeci pozitivizmin kullanmayı tercih edeceği ve hukuk devletine göre daha dar bir anlama sahip bir kavramdır; hukuk devletinin içerdiği temel ilkeleri içermesi gerekmez.

nüfusun polisiye mekanizmalarla yönetilerek hüküm altına alınmasını sağlayan ve sivil toplumun devletle özdeşliğini savunan polis paradigması vardır.”³⁴

Bu dönemde devlet akli da terk edilmişti ve Smith’in bahsettiği *gizli el* aracılığıyla sivil toplumun ve ticari hayatın devlet tarafından müdahale olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkabileceği fikri hakimdi. Polis fikrini dönüştürürken liberal düşüncenin alternatif bir toplumsal düzen nosyonu da üretmesi gerekiyordu. Bu düzenin anahtar kavramları da menfaat, bağımsızlık, mülkiyet ve güvenlikti. Kişilerin menfaati ile devletin menfaatinin özdeş olduğu yönündeki anlayış değişerek insanın doğası itibariyle kendi yararının peşinde koşan canlı olduğu kabul edilmekteydi. Bu nedenle de toplumun refahının, yukarıdan dayatılan ortak bir plana adanmışlıkla değil, herkesin kendi menfaatini takip ettiği durumda ilerleyeceği kabul edilmekteydi. Bu menfaat algısı, bağımsızlık ile de yakından ilişkilidi; bağımlılık ilişkileri toplumsal düzenin oluşmasının önünde engel oluşturuyordu. Bu bakımdan kurulacak herhangi bir polis sistemi bağımsız ve özçakar güdümlü bireylerin özgürlüğü temel alınarak kurulmalıydı. Bu algı, aslında aynı zamanda özçakar odaklı ve piyasa dolayimli sivil toplum algısının da açık göstergesiydi. ³⁵

Ancak Marx’ın da ortaya koyduğu gibi, burada bahsedilen bağımsızlık gibi kavramlar gerçeği yansıtmamaktaydı:

“Bireyler bağımsız görünmektedirler... fakat bu sadece koşullardan, bu bireylerin sözleşmeye girdiği varoluş koşullarından soyutlama yapan birisi için öyle görünmektedir.” ... “İnsanların doğal haklarının cenneti olarak sermaye-emek ilişkileri, her türlü bağımlılık formundan azade olarak sunulmuştur. Herkesin belli bir ölçüde bağımsız bir tüccar olduğu varsayımı, maduniyet ve toplumsal egemenlik ilişkilerinin ve emeğin ‘iktisadi ilişkilerin sessiz zorlamasına’ tabi kılınmasının üzerine yerleştirilen parlak ideolojik satha işaret etmektedir.”³⁶

Liberal ideoloji, mal sahipliğinin de bir iktidar şekli olduğunun üzerini örtmektedir. Thompson’un belirttiği gibi, “mülkiyet ve mülkiyet sahibinin ayrıcalıklı statüsü, her geçen yıl adaletin kefesinde daha ağırlıklı bir yer iddiasında bulunmaktaydı; ta ki adalet, mülkiyetin ve ona bağlı statünün ön cephesi ve savunmasından daha fazla bir şey olarak anlaşılmayıncaya kadar.”³⁷ Mülkiyete müdahale etmenin ve efendinin emrine itaat etmemenin tarihin farklı dönemlerinde ne kadar ağır suçlar olarak düzenlendiğini görmek de bunların bir göstergesidir. Artık polisin değil, sermayenin hakimiyeti gelmekteydi.

Bunlardan polis erki bakımından en önemlisi olan ve kimi zaman kamu düzeni olarak da isimlendirilebilen güvenlik kavramı, burjuva toplumunun en önemli kavramlarından ve mülkiyet düzeninin temelini oluşturan mekanizmalardan biridir. Bu bakımdan, polis erkinin işlevlerinden birisi de yoksulluğun düzen bakımından oluşturduğu tehlikenin ortadan kaldırılmasıdır.³⁸ Bu fikri, Hegel’de de görmek mümkündür: Onun tehlike olarak işaret ettiği ancak kuramında bir çözüme kavuşturmadığı yoksullar ve “ayaktakımı haline dönüşen”, isyan etme, düzeni bozma potansiyeline sahip olan bu “yığın”ın denetlenmesi ve müdahale edilmesi gereklidir.³⁹ Benzer biçimde Calquhoun’un da

³⁴ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 56-57.

³⁵ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 59-66.

³⁶ Karl Marx, **Kapital**, C. I, Sol Yayınları, Ankara, 1997, s.688 vd.

³⁷ EP Thompson, Whigs and Hunters’dan aktaran: Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 69.

³⁸ Britanya’da 1824 Serserilik Kanunu, 1856 İdari Bölge ve Kaza Polisi Kanunu bunlara örneklerdendir. Ayrıca Marx’ın **Kapital**’de önemli analizler yaptığı Yoksulluk Yasası da bunun en önemli örneği sayılabilir. Marx’ın yorumunda bu yasa doğrudan üreticilerin ücretli emeğe dönüşümünü sağlayan araçlardan biridir. Marx, **Kapital**, s.686-688. Bu yasaların dönüştürücü işlevinin önemli bir göstergesi ödemenin tüm paradışı formlarının cezalandırılmasıdır. Geleneksel imtiyaz da denebilecek ürünün artan kısmını almak yaygın bir uygulama iken bunun yasaklanması gibi... Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s.128-130.

³⁹ “... kitle bireylerden oluşur, genellikle anlaşıldığı anlamda halk gerçi bir bütün teşkil eder, ama bu bütün sadece bir agregattır, şekilsiz bir yığındır ve hareketleri, eylemleri ancak ilkel, irrasyonel, vahşi ve ürkütücüdür”. Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2004, P. 303.

başlangıç noktası mülkiyetin emniyet altında olmamasıdır ve bu duruma karşılık ceza hukukuna ve polis erkinin örgütlenişine ilişkin çeşitli somut öneriler sunar.⁴⁰ Tüm bu önerilerinde Calquhoun aslında temel olarak yoksulların -işçi sınıfının- muhtaçlığa düşmesinin önüne geçmeyi hedeflemektedir; çünkü ona göre toplumdaki suçun ve düzensizliğin nedeni muhtaçlıktır ve bu nedenle özellikle mülkiyete karşı işlenen suçlara odaklanmıştır. Çünkü "mülkiyete karşı yapılan tüm saldırılar bastırılmasında toplumun her üyesinin yardımını sunmaya çağırılması icap eden kamusal hatalardır."⁴¹ Bu nedenle de polis politik iktisadın zıddı değil tamamlayıcısıydı ve modern ticaret sisteminin içine yerleştiriliyordu. Bu konuda şöyle der Calquhoun: "Polis, zenginliğin birikiminin daimi ve olmazsa olmaz hizmetlisi(dir)".⁴² Bu bakımdan Hegel'de olduğu gibi yoksullarla ilgili polisiye uygulamalar sivil toplum içindeki modern ticari piyasa sisteminin de bir parçası olmuştur.

Görüldüğü gibi güvenlik söylemi, onu kişinin kendi çıkarının peşinden koşma özgürlüğüyle özdeşleştirir kılan liberal aklın köşetaşı haline gelmiş ve polis erkinin üçüncü aşamasında polis, bir kurum ve belli yetki ve görevlerle sınırlandırılmış kamu görevlilerine işaret eden, suçu ve düzensizliği önlemeyi ifade eden dar bir kapsama sahip olmuştur.

Sivil toplum devlet ilişkisi bakımından da "siyasa eksenli bir söylem olarak güvenlik, pratik olarak çoğunlukla sivil toplumun devlet tarafından güvenliğinin sağlanması anlamına gelen düzeni inşa etme faaliyeti olarak çalışır. Liberal mitlerin kurduğu gibi kendiliğinden bir düzen olmanın çok ötesinde, sivil toplum mükemmel bir güvenlik projesidir."⁴³ Bu durum aslında liberalizmin, güvenliği özgürlük ve mülkiyetle özdeşleştirmesinin gerçekte burjuva toplumunun tam merkezinde süregelen bir emniyetsizliğinin farkında olduğunu ve liberalizmin sınıf sorunuyla derinden bağlantılı olan *mülkiyet emniyetsizliğini maskeleyişini* göstermektedir. Bu bağlamda polisin tarihsel olarak üçüncü evresi olarak kategorize edilen evre olan 19. yüzyılda polisin özellikle "yoksulluğun ve mülkiyetin muhafazasına" ilişkin refah ve sosyal güvenlik adı altında nasıl bir gelişim sergilediği⁴⁴ de dikkate değerdir.

Bu noktada Neocleous önemli bir noktaya işaret etmektedir: "Bir güvenlik projesi olarak polisin tarihi, özel mülkiyetin kendisinin en radikal 'ötekisinden' (komünizmden) duyduğu korkunun tarihidir"; "polis projesi, toplumsal hakimiyet sisteminin garanti altına alınmasından daha düşük çaplı bir proje değildir: Toplumsal güvenliğin dayatılmasıdır."⁴⁵ Bu bağlamda eserde iddia edilen şey, polisin ve sosyal politikanın işçi sınıfı karşısında konumlanmakla kalmayıp aynı zamanda devletin piyasayı şekillendirmek ve burjuva düzeninin inşası için ortaya koyduğu girişimin bir parçası olarak işçi sınıfını biçimlendirmeyi de içerdiğidir.⁴⁶

Tüm bunlardan yola çıkan Neocleous, idari işleyişe odaklanmak gerektiğini belirterek *siyasi idare* adı verdiği işlevlere bakmak gerektiğini, ancak literatürde devleti analiz etmeye yönelik çalışmalarda polis erkinin işlevinin anlaşılamadığı hatta genellikle yanlış algılandığını belirtmektedir. Oysa polisin işlevlerine bakıldığında polis toplumdaki kişilerarası ilişkileri fiziksel güç kullanarak düzenlemek amacıyla yetkilendirilmiştir. Yani

---

⁴⁰ Suçların önlenmesine yönelik olarak yargıçların işlevlerine benzer işlevler göre ceza polisi önerisiyle toplumsal yaşamın pek çok alanının yakından ve etkin denetimi, Ulusal Polis Bakanlığı kurulması, Yerel Yönetim Polisi, sanayi evleri ve çalışma odaları -ki bu önerisinden sonradan vazgeçmiştir-, Yoksulluk Komisyonu gibi öneriler getirmiştir. Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 86-95.

⁴¹ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 99.

⁴² Calquhoun, *Treatise on the Commerce and Police of the River Thames*, s. 155'den aktaran: Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s.101.

⁴³ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 108.

⁴⁴ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 137.

⁴⁵ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 108-109.

⁴⁶ Neocleous, **Toplumsal Düzenin...**, s. 114.

poliste üç unsur karşımıza çıkar: fiziksel güç, içe dönük kullanım ve kolektif yetkilendirme.⁴⁷ Bu işlevlere bakıldığında da aslında polisin etkili ve merkezi kamu yönetimi aygıtları aracılığıyla altyapısal iktidarın gelişimine hizmet ettiği görülmektedir.

Bununla birlikte polis, işlevleri tam olarak analiz edilmeksizin genellikle bir suç miti olarak ele alınmıştır. Bu mitin yaygın olması, polis ve kanunla ilgili paralel başka bir mit nedeniyledir. Kanun ve düzen arasında devamlı kurulan bağlantı düşünüldüğünde, zabt etmek de kanun üzerinden düzenle ilişkili olarak ele alınmaktadır.⁴⁸ Bu doğrultuda zihinlerde polis erki bakımından bir yanılığa işaret etmek gerekir: Düzeni sağlamak bağlamında polis ve kanun özdeşliği. Neocleous bunu şu şekilde ifade eder: "Modernitenin kanun ve düzen birliği analitik olarak bu ayrıştırmayı zorlaştırır. Oysa yasanın uygulanması polisin ikincil ve türev işlevidir; yasayı kullanmak bir araçtır"⁴⁹.

Diğer yandan bu soyutlama, beraberinde polisin yasayı uygulamasını hukuk devleti ile eş kabul etmeyi getirir. Bu bakımdan polisle hukuk arasında kurulan bu özdeşliğe rağmen polis devleti ile hukuk devletinin birbirinin zıt kavramlar olarak kodlanması ve hukuk devletinin savunucusu olarak polisin işlev görmesi dikkate alındığında polis devleti kavramsallaştırmasının liberal kodların yarattığı bir yanılsama olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu kodlamalarda polis kanunla eşleşmenin yanısıra devletten ayrılmıştır ve diğer yandan hukukun adaletin temeli olduğuna ilişkin liberal mit, yani "*hukuk devleti adalettir*" yansıması karşımıza çıkmaktadır. Liberal hukuk kuramının üzerine oturduğu en temel kavramlardan birisi olarak hukuk devletini, "tam bir insani iyilik olarak görmek ve yürütme erkinin uygulama/eylem/kararlarından tamamen farklı bir şey olarak ele almak, onu sınıf hakimiyeti ve baskısında yatan köklerinden soyutlamak ve onu sınıf hakimiyeti ve bu konudaki liberal yaygara sürecinde ortaya çıkan gizemleştirmenin üstünü örtmek anlamına gelecektir."⁵⁰

Polisin Takdir Yetkisi ve Ayrımcılık...

Neocleous'un polis erkini incelerken değindiği bir diğer önemli konu da, polisin takdir yetkisinin diğer kamu kuruluşlarına göre daha geniş ve örgütlenme şemasında tipik kullanımdan farklı oluşudur. Polisin sokakta olaylar karşısında doğrudan ve ani bir tepki verışı de buna bir gerekçe olabileceksin de, farklı ülkelerdeki uygulamalardan genellikle polisin takdir yetkisinin ihtiyaç duyulanın da ötesine geçebildiği görülmektedir. İngilizcede takdir yetkisi kelimesi (*discretion*) ile ayrımcılık kelimesinin (*discrimination*) aynı kökenden geldiğine işaret eden Neocleous, takdir yetkisinin polis erki bakımından çok geniş olması ve bunun (işçi sınıfı aleyhine) bir ayrımcılığı içerdiğini belirtir. Diğer yandan takdir yetkisi, idarenin ve zabt etmenin bir şekilde siyasetin dışında olduğu fikrini güçlendirmiş ve yapılan çalışmalarda, erkin temel varlığına değil, kullanımının biçimine odaklanılmıştır.⁵¹

Oysa polisin işlevleri derinlemesine incelendiğinde, siyasi idarenin, özelde de polisin yasama ve yargı benzeri işleyebilmesi büyük önem taşımaktadır. Örneğin tutuklama, yakalama, gözaltına alma, sorguya çekme gibi cezai kovuşturmayla ilişkin süreçler polisin etki alanında gerçekleşmektedir. Buna bir başka örnek de Londra'da ilk şube müdürlerinin sulh hakimi olarak atanmış olmasıdır ve ancak 1829'da polis teşkilatı İçişleri'ne bağlanmıştır.⁵²

Takdir yetkisi konusundaki liberal kuramın bir başka kodlaması da genellikle hakların veya yasallığın karşısında konumlandırılarak hukuk devletinde takdir yetkisinin

⁴⁷ Bayley' den aktaran Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.22.

⁴⁸ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 168.

⁴⁹ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 197.

⁵⁰ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 193.

⁵¹ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 185.

⁵² Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 188.

sınırlı veya az olacağı kabulüdür. Bu kabule de karşı çıkan Neocleous, bu algının bir yasallık patolojisi ve hukuk fetişizmi içerdiğini belirtmektedir. Bu algı, yasayı tüm siyasi süreçlerden bağımsız, kendinden menkul bir bağımsız organizma olarak görmekte ve bu şekilde polisi sivil toplum içindeki düzen talebi olarak öne çıkarmak işleviyle, sivil toplum içerisinde işleyen hiyerarşik bölünmelerin de farkına varılmasını önlemektedir.⁵³ Oysa sivil toplum ve devletle kurulan ilişki ancak bu şekilde anlaşılabilir. Hukuk devletinin vücut bulduğu iddia edilen eşitliğin altı, bizzat polisten koruması beklenen düzenin hiyerarşik doğası tarafından oyulmaktadır. Polis, bu düzenin içerisindeki özel bir çıkarın imgesel evrenselliğini korumaktadır. Çünkü sivil toplumda düzen talebi, sınıf düzenine dair bir taleptir. Sınıflı toplumda düzen kelimesinin içeriği her zaman için baskıya işaret eder.

20 ve 21. yüzyılda polisi politik bir kurum olarak ele alma zorunluluğu

Kamu hukukunun, özelde de idare hukukunun en temel konularından biri olan güvenliğin sağlanması işlevi ve bu işlevin arka planındaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin, devlet ve hukuksal kurumlar üzerine yapılacak analizlerin merkezinde yer alması gerekmektedir. Yukarıda tarihsel sürece işaret edildiği üzere, devletin piyasa ile ve bireylerle kurduğu ilişkinin dönüşümüyle birlikte polis erkinin anlamı, içeriği ve kullanımı da dönüşmektedir. Bu çalışmanın sınırlarını aşmakla birlikte, Neocleous'un tarihsel tahlilleri 1900'lerden sonraki üçüncü evre olarak saptadığı dönemin kendi içinde yaşanan dönüşüm de ayrı bir inceleme konusu olarak değerlendirmeyi gerektirmektedir. Özellikle 11 Eylül sonrasında geliştirilen güvenlik söylemiyle birlikte çeşitli ülkelerde yapılan yasal değişiklikler ile birlikte yaşanan ekonomik krizde devletin müdahalesinin sınırı konusundaki tartışmalar, özel güvenlik birimlerinin sayılarının ve işlevlerinin artışı gibi gelişmeler dikkate alındığında neo-liberal politikalarla birlikte ekonomik alanda devletin işlevlerinin değişimi bu tartışmayı yeniden başka bir eksende yürütmek gereğini ortaya koymaktadır. Devletin neo-liberal dönemde ekonomik alandaki düzenleyici-denetleyici rolünün niteliği ve bu kapsamda polis erkinin yeni politik işlevleri büyük önem taşımaktadır. Neocleous'un 20. yüzyıla ait şu değerlendirmesi bizlere 21. yüzyıl konusunda yapılabilecek değerlendirmeler bakımından ışık tutmaktadır:

“Yirminci yüzyıla ait polis devleti kavramı, bu başlık altında toplanan devletlerde var olan diğer iktidar formlarından bizleri uzaklaştırmaktadır, özellikle de sermayeninkinden. Polis kurumunun apolitik görülmesi de bir yanılgıdır; polis kurumu aslen ve kaçınılmaz olarak politiktir, zira devletin işleyişinin tam merkezindedir. Polis, devletin sivil toplumu politik olarak kurduğu ve emniyete aldığı yoldur.”⁵⁴

⁵³ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 204.

⁵⁴ Neocleous, *Toplumsal Düzenin...*, s. 207-209.

KAYNAKÇA:

- Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis** (Osmanlı'dan Cumhuriyete Toplumsal Denetimin DİYalektiği), İletişim Yayınları, Ankara, 2004
- Foucault, Michel, **Özne ve İktidar** (Seçme Yazılar 2), Ayrıntı Yayınları, Ankara, 2005.
- Zeki Hafızoğulları, "İnsan Hakları, Polis Görevi ve Yetkisi", AÜHFD resmi web sitesi. (Erişim tarihi: 12.05.2007)
- Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2004
- Keane, John, **Sivil Toplum ve Devlet (Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar)**, Yedikıta Yayınları, Ankara, 2004.
- Neocleous, Mark, **Toplumsal Düzenin İnşası (Polis Erkinin Eleştirel Teorisi)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006.
- Neocleous, Mark, **Administering civil society : Towards a theory of state power**, Macmillan Press ,St. Martin's Houndmills, Bas, 1996.
- Marx, Karl, **Yahudi Sorunu**, Sol Yayınları, Ankara, 1997.
- Marx, Karl, **Kapital**, C.1, Sol Yayınları, Ankara, 1997.